

Kasvuriihi – toimenpiteet talouskasvun vauhdittamiseksi

Kiertotalous – keskeinen osa puhdasta siirtymää

Johdanto

Kiertotaloudella on merkittävä rooli ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjunnassa. Samalla se luo uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja lisää talouskasvua. Arvioiden mukaan kiertotalouden avulla voidaan kasvattaa EU:n BKT:tä vuosittain 0,5 % ja synnyttää jopa 700 000 uutta työpaikkaa, joista 600 000 kierrätyssektorille.

Suomessa kiertotalouden potentiaali on vielä pitkälti hyödyntämättä. Kiertotalous ei ole pelkkää ympäristöpolitiikkaa, eikä ympäristönormien kautta johdettavissa vaan se vaatii vahvaa talous- ja teollisuuspolitiikkaa. Kiertotalouspolitiikan nykyinen hajautettu hallinto ei tue tarvittavia taloudellisia uudistuksia.

Jotta Suomi voisi hyödyntää kiertotalouden tarjoamat kasvumahdollisuudet, tarvitaan systemaattista johtamista ja turhien esteiden poistamista yritysten ja investointien tieltä. Koska kyseessä on keskeinen talouspolitiikan osa, tulisi omistajuuden olla Valtioneuvostotasolla, jolloin ulottuvuus eri ministeriöiden (YM, VM, TEM, MMM) osalta olisi tasapainoisesti johdettavissa.

Kiertotalouden keskeiset ajurit

1. Ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjunta

Materiaalien käyttöönotto ja prosessointi aiheuttavat 50 % kasvihuonekaasupäästöistä ja 90 % luonnon monimuotisuuden heikkenemisestä. Kiertotalouden avulla voidaan vähentää merkittävästi ympäristövaikutuksia.

2. Vihreä ja kestävä kasvu

EU:n kiertotalousvisio tuo uusia työpaikkoja ja lisää talouskasvua. Kiertotalouden tavoitteena on vahvempi irtikytöntä niin, että talous voi kasvaa ilman ympäristöhaittojen lisääntymistä.

3. Energia- ja raaka-aineomavaraisuus

Raaka-aineiden kysynnän kasvaessa niiden saatavuus on strateginen riski EU:n teollisuudelle. Kiertotalouden avulla voidaan vähentää riippuvuutta tuontiraaka-aineista. Samalla parannetaan huoltovarmuutta.

Kiertotalouden kehittäminen vaatii investointeja ja markkinaehtoisia ratkaisuja, joita on

tärkeä vauhdittaa taloudellisilla ohjauskeinoilla, kuten käyttöosuusvelvoitteilla ja jäteveron laajentamisella.

Investointien esteet ja kilpailukyky

Suomessa ei ole onnistuttu houkuttelemaan teollisen mittakaavan investointeja kiertotalouteen. Suurimmat esteet eivät liity teknologiaan, vaan siihen, että kierrätysraaka-aineet eivät ole kilpailukykyisiä ilman taloudellisia ohjauskeinoja, eivätkä ne ole vielä saavuttaneet teollisen mittakaavan kysyntää.

Myös ympäristöpolitiikan vaikuttavuus on jäänyt puutteelliseksi. EU:n vertailussa Suomi on alisuoriutuja ja on joutunut sanktio- ja varhaisvaroitusmenettelyyn. Kierrätystavoitteisiin nähden maassamme on yli miljoonan tonnin ylikapasiteetti kunnallisessa jätteenpoltossa, mikä hidastaa kierrätyksen edistymistä. Vuonna 2023 Suomi maksoi tästä EU:lle sakkoja noin 90 miljoonaa euroa. Suomen kokonaismateriaalien kierrätysaste (CMUR) oli samana vuonna vain 0,6 %, kun EU:n keskiarvo oli 11,5 %. Kierrätysmarkkinoiden kehittymistä jarruttaa julkiselle sektorille rakentunut vahva asema, mikä on tuonut mukanaan kilpailuneutraliteettiongelmia.

Suomen kiertotalouspolitiikalta on puuttunut selkeä suunta, ja epävarmuus on heikentänyt teollisuuden halukkuutta investoida uusiin teknologioihin. Kiertotalouden liiketoimintamahdollisuudet eivät ole realisoituneet. Vihreä siirtymä on näyttäytynyt enemmän sopeutumisenä kiristyviin ympäristövaatimuksiin kuin kasvun mahdollisuutena teknologian ja osaamisen viennin kautta.

Esimerkkiä Tanskasta

Tanskassa tartuttiin vastaavaan tilanteeseen viisi vuotta sitten. Parlamentaarisesti valmisteltu *Ilmastoneutraali Jätehuolto 2030* -tiekartta sisältää konkreettisia politiikkatoimia kierrätyksen edistämiseksi ja kiertotalousmarkkinoiden avaamiseksi. Tiekartta on tuonut markkinoille ennustettavuutta ja näkyvyyttä, minkä ansiosta Tanska on pystynyt hyödyntämään vihreää siirtymää kasvumahdollisuutena muita Pohjoismaita ketterämmin.

Tanskan esimerkki osoittaa, kuinka tärkeää on asettaa konkreettisia tavoitteita ja toteuttaa ne määrätietoisesti. Suomessa on laadittu useita tiekarttoja ja ohjelmia vihreän siirtymän edistämiseksi ja niissä on tunnistettu samoja sääntelyn ja hallinnon pullonkauloja. Koska konkreettiset ratkaisut ovat pitkälti jääneet puuttumaan, on vaikuttavuus jäänyt vajavaiseksi.

Sääntelyn ja toimintakulttuurin pullonkaulat

Puhtaan siirtymän toteutuminen edellyttää pitkäjänteistä ja yli hallituskausien ulottuvaa toimintaympäristön kehittämistä. Kiertotalouden ohjaukseen tulee ottaa mukaan suomalaisen teollisuuden keskeiset toimijat, jotta voidaan varmistaa, että uudistukset ovat käytännönläheisiä ja toteutettavissa. Julkisen sektorin tehtävänä on purkaa hallinnollisia esteitä ja luoda taloudellisia kannusteita, jotka edistävät kiertotalousmarkkinoiden syntyä. Nykyisellään päätöksenteko on ollut hyvin hallintolähtöistä, mikä on johtanut puutteelliseen konkretiaan, heikkoon teolliseen vaikuttavuuteen ja tehottomaan toteutukseen.

Kiertotalouden pullonkaulat eivät läheskään aina johdu lainsäädännöstä vaan toimintakulttuurista ja vakiintuneista käytännöistä. Vaikka ekosysteemien kokonaisvaikutuksia voitaisiin arvioida, niitä ei juurikaan oteta huomioon päätöksenteossa.

Perinteinen hallintokulttuuri suosii varovaisuusperiaatetta kokeilukulttuurin sijaan, jolloin varovaisuusperiaatteen mukaisesti varotaan uusien ratkaisujen tuomaa uutta riskiä, vaikka se voisi vähentää tiedossa olevaa vanhan ratkaisun tiedettyä haittaa.

Sääntely ja hallinnolliset ohjauskeinot on rakennettu ensisijaisesti paikallisten ympäristöhaittojen minimointiin (ympäristölupajärjestelmä, ympäristönsuojelulaki) sekä säädettyjen kierrätysvelvoitteiden saavuttamiseen (jätelaki, tuottajavastuulaki). Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa kokonainen liiketoimintaekosysteemi – esimerkiksi kiertotalouden, ilmaston tai materiaalien jalostusarvon näkökulmasta – voisi tarjota nykytilanteeseen nähden selkeitä etuja, mutta ei toteudu, koska jokin yksittäinen lenkki ketjussa juuttuu perinteisen järjestelmän rattaisiin.

Suomen mahdollisuus hyödyntää vihreää siirtymää

Jatkossa tulisi alkaa tarkasteleman ympäristöriskien todennäköisyyttä, niiden vaikutusten merkittävyyttä, riskiä ehkäisevien lupaehtojen tiukkuutta sekä lupaehtoista aiheutuvia kustannuksia ja toteutettavuutta toiminnanharjoittajan näkökulmasta. Tietopohjan vahvistaminen ekosysteemien tilasta ja arvoketjujen kestävydestä tarjoaa syrjimätöntä yritystukea, joka edistäisi innovaatioita erityisesti pk-yrityksissä ja vähentäisi myös lupaprosessien ja arviointien kustannuksia. Keskeistä on, että myös ympäristöhallinto voi luottaa käytettävään tietoon.

Globaalistikin katsottuna puhdas siirtymä on vääjäämätön. Tähän on syynä neitseellisten materiaalien kasvava niukkuus suhteessa niiden tarpeeseen sekä kasvavat ilmastonmuutoksen näkyvät vaikutukset. Yhdessä muiden merkittävien muutosten (mm. tekoäly, turvallisuuspolitiikka) kanssa muuttavat geopolitiittisia valtasuhteita. Suomella on mahdollisuus pysyä muutoksessa mukana ja päästä kasvuun, kunhan päätökset tehdään riittävän etupainotteisesti. Mikäli tässä epäonnistutaan, voi se tuoda pahimmillaan pysyvää haittaa suomalaiselle teollisuudelle.

Ehdotus toimenpiteistä kiertotalouden vauhdittamiseksi

1. Omistajuuden ja johtamisen selkeyttäminen

- Kiertotalouden ohjaus tulisi keskittää valtioneuvoston kansliaan ja sen toteutus vahvemmin työ- ja elinkeinoministeriölle (TEM), jotta talousnäkökulma saadaan keskeiseksi osaksi päätöksentekoa. Kiertotalouslain lisäksi tulisi valmistella kiertotalouspoliittinen strategia, jossa hallitus määrittelee kiertotalouden tavoitteet ja laatii toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi.
- Kansallisen kiertotalousohjelman toteutuksessa tulee tehdä tiivistä yhteistyötä yksityisen sektorin kanssa, jotta toimenpiteet vastaavat teollisuuden tarpeisiin.

2. Jäteveron kehittäminen taloudellisena ohjauskeinona

- Jätevero tulee laajentaa kattamaan uusia jätemateriaaleja, kuten maa- ja kiviaineksia sekä vaarallisia jätteitä.
- Lyhyellä aikavälillä jäteveron piiriin tuotavien materiaalien lisäksi tarvitaan pitkän aikavälin tiekartta jäteveron kehittämiseksi. Siihen voitaisiin esimerkiksi 15 vuoden aikajänteellä esittää tulevien vuosien aikana aikatauluineen jäteveron piiriin tuotavat materiaalit. Tiekartan etuna on, että teollisuus voi näin varautua muutoksiin ajoissa. Tiekartta voitaisiin laatia esimerkiksi parlamentaarisesti, jolloin siihen sitoutuisivat vahvemmin kaikki puolueet.
- Jäteverotason tulee olla ajan myötä nouseva. Myös tämä voitaisiin sisällyttää jäteveron tiekarttaan.
- Jäteveron laajentaminen synnyttää kannusteita uusien hyödyntämiskäytösten kehittämiseen ja edistää materiaalien kierrätystä.

3. Markkinaehtoinen kiertotalous ja käyttösuusvelvoitteet

- Pelkät keräystavoitteet eivät riitä – tarvitaan käyttösuusvelvoitteita, jotka varmistavat kierrätysmateriaalien kysynnän. Kun on kysyntää, tulee myös tarjontaa.
- Julkisten hankintojen on tuettava kiertotaloutta lisäämällä uusiomateriaalien käyttöä hankintakriteereissä. Valtioneuvostotasolla voitaisiin tehdä periaatepäätös uusiomateriaalien käyttämisestä etenkin valtion rakennus- ja infrahankkeissa.

4. Jättestatuksen päättymisen sujuvoittaminen

- Määritetään ei-enää-jätettä useammille materiaaleille.
- Otetaan käyttöön Hollannin mallin mukainen itsearviointiprosessi, jossa yritykset tekevät itsearviointina jättestatuksen päättymisen niille materiaaleille, joille ei-enää-jätettä -statuksen kriteerit on määritetty.

Lisätietoja:

Mia Nores
Toimitusjohtaja
Kierrätysteollisuus ry
mia.nores@kierratysteollisuus.fi
+358443300928